

АКМЕОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

У статті здійснено спробу проаналізувати теоретичні аспекти професійного розвитку студентської молоді за допомогою інтеграції акмеологічних та психологічних досліджень

Ключові слова: самоактуалізація, самореалізація, самосвідомість, професійне самовизначення пов'язане із часовою перспективою, вікова соціалізація

Високий професіоналізм і творча майстерність у професійній діяльності – головний людський ресурс, що є найважливішим чинником оптимального вирішення проблем сьогодення. У цьому соціокультурному контексті особливого значення набуває акмеологія – нова інтеграційно-комплексна наука, що розглядає психологічні закономірності і технології розвитку вершин професіоналізму і творчості як «акме».

Психологічна наука звертається до дослідження найважливіших сторін формування і розвитку особистості, серед яких особливе місце посідає самореалізація. Досить широко процес сприйняття людиною себе як індивіда, особистості, суб'єкта діяльності висвітлюється в акмеології. Інтеграція психології та акмеології дає можливість розширити уявлення про самореалізацію особистості, сприяє систематизації знань про людину, орієнтує викладачів на особистісний та професійний розвиток студентів. Процес творчої самореалізації особистості має багатофакторну природу. Цим визначається потреба виокремлення самостійної галузі науки, що вивчає закономірності та умови саморуху людини до вершин професійної майстерності. Таку роль бере на себе акмеологія. Виходячи за рамки традиційно сформованого предмета психології, вона інтегрує знання про людину як цілісного соціального суб'єкта [14].

У роботах вітчизняних психологів особливо підкреслюється думка, згідно з якою становлення особистості в період дорослості пов'язане з включенням людини до професійного середовища та її професійною соціалізацією. Проблема професійної соціалізації посідає одне з центральних

місце у психології професійної діяльності: широко розглядаються питання про властивості особистості в професійній діяльності в роботах К.А. Абульханової-Славської, А.В. Брушлинського, Е.А. Клімова, В. Д. Шадрикова, та ін. [1, 11, 18]. Згідно з думкою С. Л. Рубінштейна [16], людська праця є одним з найважливіших засобів розвитку особистості. У процесі становлення професійної діяльності, особа обов'язково розвивається, причому, як мінімум, у чотирьох напрямках: особистісно-професійному, професійно-кваліфікаційному, професійно-посадовому і моральному [2].

Метою нашої статті є розкриття напрямів самовдосконалення особистості, об'єктивно-суб'єктивних чинників досягнення особистісних і професійних вершин творчої зрілості з позицій акмеології.

Розмістивши акмеологію між педагогікою і геронтологією, Б.Г. Ананьєв тим самим наголосив, що предметом акмеології є закономірності розвитку зрілої людини засобами освіти. Саме в науковій школі Б.Г. Ананьєва найважливішою є парадигма, що передбачає розгляд людини, як індивіда, особи, суб'єкта діяльності, індивідуальності [4].

У роботах А.О. Деркача акцентовано увагу на тому, що поняття «принцип» і «підхід» знаходяться в тісному взаємозв'язку, але чомусь більшість учених-психологів і філософів їх практично ототожнюють. Основними підходами, на які спираються акмеологи в своїх дослідженнях, є комплексний, системний, суб'єктний і психосоціальний підходи [3].

В основу системи психолого-акмеологічної підготовки фахівців покладено стратегію комплексного дослідження зрілої людини в єдності її індивідуальних, особистісних, суб'єктно-діяльнісних характеристик (Б. Г. Ананьєв) [4]. Комплексний підхід виконує низку функцій. Він є підставою для аналізу філогенезу і онтогенезу психіки, розгляду проблеми самореалізації особистості в процесі життєдіяльності, виявлення особливостей сфери освіти. Дослідження показують, що в студентському віці відбувається подальший психічний розвиток людини, складне

переструктурування психічних функцій, змінюється вся структура особистості у зв'язку з входженням до нових, ширших і різноманітніших соціальних спільнот (Б.Г.Ананьєв, М. Д.Дворяшина, Л.С. Грановська, В. Т. Лисовський, І.А.Зимня, І.С.Кон та ін.). Вивчення закономірностей розвитку людини в студентському віці як періоді інтенсивного інтелектуального розвитку, формування навчально-професійної діяльності, засвоєння ролі студента, входження в нове, «доросле» життя дає підстави говорити про психічні особливості студентського віку [5].

Студентський вік є особливим періодом життя людини. Такий розгляд проблеми студентства як особливої соціально-психологічної вікової категорії належить психологічній школі Б.Г. Ананьєва. Студентський вік, за його твердженням, є сензитивним періодом для розвитку основних соціогенних потенцій людини.

Вища освіта справляє значний вплив на психіку людини, розвиток її особистості. За час навчання у ВНЗ за наявності сприятливих умов у студентів відбувається розвиток усіх рівнів психіки. Вони визначають спрямованість розуму людини, тобто формують склад мислення, який характеризує професійну спрямованість особистості [4; 6; 15].

При масовому переході на багаторівневу структуру підготовки у вищих навчальних закладах фахівцями вищої освіти відзначається, що для досягнення високого рівня науково-практичної підготовки студентів слід розв'язати дві головні проблеми: забезпечити можливість отримання студентами глибоких фундаментальних знань і змінити підходи до організації навчальної діяльності з тим, щоб підвищити якість навчання, розвинути творчі здібності студентів, їхні прагнення до неперервного набуття нових знань, а також урахувати інтереси студентів у самовизначенні, саморозвитку і самореалізації (А. Вербицький, Л. Попов, О. Андресюк) [14; 15].

Необхідною передумовою розвитку особистості є здатність людини до самореалізації в рамках життєвої стратегії за такими напрямками, як

самосвідомість, рефлексія, самовизначення, самовідношення, самооцінка, рівень домагань і саморегуляція [13]. Акмеологічний підхід припускає виявлення умов мобілізації в людини установки на найвищі досягнення, на якнайповнішу самореалізацію особистості. Велике значення надається усвідомленню людиною свого індивідуального профілю професіоналізму, обмірковуванню індивідуальних стратегій і траєкторій руху до професіоналізму [10]. З погляду акмеологічного підходу при оцінці професіонала слід урахувати не лише зовнішні показники його діяльності (успішність, результативність) і внутрішні стани (мотивацію, задоволеність), але й наявність постійної специфічної мотивації до високопродуктивної діяльності, до поступального висхідного саморозвитку.

У сучасній вітчизняній психології виконано немало досліджень, присвячених різним психологічним аспектам особистісного розвитку студентів, їхній підготовці до професійної діяльності. Ці питання розглядалися в контексті специфіки студентського віку як важливого етапу особистісного розвитку [4; 15], виявлення суті, етапів і детермінуючих чинників процесу становлення професіонала і суб'єкта діяльності [1; 18].

Вік випробовує на собі вплив соціальної системи, з іншого боку, сам індивід у процесі соціалізації засвоює, приймає нові і залишає старі соціальні ролі. К.А. Абульханова-Славська, указуючи на соціальну зумовленість зрілих віків, вважає, що періодизація життєвого шляху особистості, починаючи з юності, перестає збігатися з віковою і стає особистісною [1].

Важливим новоутворенням юності є також поява життєвих планів, а в цьому проявляється установка на свідому побудову власного життя як прояв початку пошуку його сенсу [17].

Юність, набуваючи потенціалу особистості, що входить в пору другого народження, починає відчувати звільнення від безпосередньої залежності тісного кола значущих осіб (рідних і близьких людей). Ця незалежність приносить найсильніші переживання і створює значну кількість проблем. Саме доросла, соціально зріла людина несе в собі постійність світогляду,

ціннісних орієнтацій, що органічно поєднують в собі не лише «незалежність», але і розуміння необхідності залежності, - адже особистість несе в собі буття громадських стосунків [6; 8;11].

Психологічний критерій юності пов'язаний з розвитком самосвідомості, рішення завдань професійного самовизначення і вступу в доросле життя. У ранній юності формуються пізнавальні і професійні інтереси, потреба в праці, здатність будувати життєві плани, громадська активність, затверджується самостійність особистості, вибір життєвого шляху. У молодості людина утверджує себе у вибраній справі, набуває професійної майстерності і саме в молодості завершується професійна підготовка, а, отже, і студентська пора.

А.В. Толстих підкреслює, що в молодості людина максимально працездатна, витримує найбільші фізичні і психічні навантаження, найбільш здатна до оволодіння складними способами інтелектуальної діяльності. Найлегше набуваються всі потрібні в обраній професії знання, уміння і навички, розвиваються необхідні спеціальні особистісні і функціональні якості (організаторські здібності, ініціативність, мужність, винахідливість, необхідні в низці професій, чіткість і акуратність, швидкість реакцій тощо) [9; 11].

Відомо, що рівень досягнення акме залежить від саморозвитку творчої індивідуальності. Креативна (творча) зрілість у вищому своєму втіленні пов'язана з духовною зрілістю і акме, що стає спонукальним початком самовдосконалення і розвитку здібностей. Н.В. Кузьміна вважає, що акмеологія предметом своїх досліджень робить цілісну людину в період самореалізації її творчої зрілості, коли на зміну виховання, освіти, навчання приходять процеси самореалізації у формі самовиховання, самоосвіти, самовдосконалення, пов'язаного з реалізацією творчого задуму і отриманням шуканого результату [7].

Саморегуляція як засіб гармонійного саморозвитку і самовираження містить у собі сукупність когнітивних і мотиваційних утворень, що

сприяють регуляції людиною себе як цілісної особистості, інтегральної індивідуальності, що саморозвивається і самоактуалізується в процесі життєдіяльності [9].

Акмеологія освіти, у свою чергу, досліджує умови досягнення високої якості освітніх систем і розвитку суб'єктів освітнього процесу: учителя і учня. Акмеологічний підхід до освіти стає особливо актуальним через загострення проблеми якості сучасної школи [14].

Основне завдання акмеологічних технологій – сформувати і закріпити в самосвідомості людини затребувану потребу в самосвідомості, саморозвитку і самореалізації, що дозволяють спеціальними прийомами і технікою самоактуалізувати особистісне і професійне «Я» [10].

До акмеологічних можна віднести такі технології:

- ігрові (дидактична гра, технології ігромоделювання);
- технології психоконсультації;
- тренінгові технології;
- технології розвивального навчання;
- технологія особистісно-орієнтованого навчання;
- метод проектів.

Висновок

Організація і вдосконалення системи неперервної освіти молоді неможлива без цілісного розуміння психічної і пізнавальної діяльності вивчення психофізіологічних детермінант розвитку психіки на усіх сходах навчання. Найважливішим принципом при цьому є принцип комплексного підходу до вивчення здібностей студентів. При організації і вдосконаленні системи неперервної освіти слід спиратися не лише на знання закономірностей психічного розвитку особистості, але і на знання індивідуальних особливостей студентів, інтегруючи при цьому психологічні та акмеологічні дослідження в цьому напрямку, спрямовуючи процес інтелектуального розвитку молоді за допомогою використання акме-

технологій та апробації акмеологічних принципів і підходів до вивчення психологічних особливостей студентського віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Акмеология / Под общ. ред. А.А. Деркача. – М.: РАГС, 2006. – 424 с.
3. Акмеология в вопросах и ответах / А.А. Деркач, Е.В. Селезнева. – М.: Издательство НПО «МОДЭК», 2007. – 248 с.
4. Ананьев Б.Г. Избранные труды / Б.Г. Ананьев. - М.: Мысль, 1980. – 324 с.
5. Ананьев Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста /Б.Г.Ананьев // Современные психологические проблемы высшей школы. – Л., 1974. - Выпуск 2.
6. Борисова Е.М. Индивидуальность и профессия / Е.М. Борисова. – М., 1991. – 220 с.
7. Вишнякова Н.Ф. Креативная акмеология: Монография. – Мн.: ООО «Дэбор», 1998. – 242 с.
8. Выготский Л.С. Проблема возрастной периодизации детского развития / Л.С. Выготский // Вопр. психол., 1972. – № 2. – С. 114-123.
9. Гинзбург М.Р. Психологическое содержание личностного самоопределения / М.Р. Гинзбург // Вопр. психологии. – 1994. – № 1. – 125с.
10. Деркач А.А. Акмеология: методология, методы и технологии / А.А. Деркач. – М.: РАГС, 1998. – 320 с.
11. Климов Е.А. О структуре профессионального самосознания, профессионализма и профессионала / Е.А. Климов // Психология работы с персоналом в трудах отечественных специалистов / Сост. и общая ред. Л.В. Винокурова. – СПб.: Питер, 2001. – С. 512-514.

12. Кон И. С. Психология юношеского возраста: Проблемы формирования личности [Уч. пособие для пед. ин-тов]. – М., 1976. – 175 с.
13. Коростылева Л.А. Теоретико-методологические основы изучения самореализации личности /Л.А. Коростылева // Психологические проблемы самореализации личности. Выпуск № 4 / Под ред. Е.Ф. Рыбалко, Л.А. Коростылевой. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 2000. – 252 с.
14. Максимова В.Н. Акмеология: новое качество образования: Книга для педагога. – Сулова Е.А. Психолого-акмеологические проблемы современной системы непрерывного образования // Психолого-акмеологические обоснования саморазвития личности в системе непрерывного образования. – М.: РАГС, 2002. – 357 с.
15. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М., 1996. – 308 с.
16. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1976. – 227 с.
17. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М., 1990. – 198 с.
18. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека / В.Д. Шадриков. – М.: Логос, 1996. – 320 с.

В статье осуществлена попытка проанализировать теоретические аспекты профессионального развития студенческой молодежи с помощью интеграции акмеологических и психологических исследований

Ключевые слова: самоактуализация, самореализация, самосознание, профессиональное самоопределение связанное с временной перспективой, возрастная социализация

An attempt to analyse the theoretical aspects of professional development of young people by means of integration of acmeologic and psychological

researches is carried out in the article

Key words: actualization, self-realization, consciousness, professional self-determination is related to the sentinel prospect, age-old socialization